

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Щербак І.В.

Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського

У статті шляхом теоретичного аналізу результатів вивчення проблеми дослідження у науковій літературі, узагальнення передового педагогічного досвіду, спостереження, бесід, опитувань, вивчення документації, інтегрування та конкретизації уточнено сутність і структуру патріотизму, сутність і зміст патріотичного виховання. Визначено місце військово-патріотичного виховання у системі національно-патріотичного виховання молоді України. Конкретизовано сутність військово-патріотичного виховання. Окреслено сукупність засобів музичного мистецтва, що позитивно впливають на ефективність досліджуваного процесу. Це дозволило зробити висновок про необхідність визначення педагогічних умов військово-патріотичного виховання студентської молоді засобами музичного мистецтва та шляхів їх створення, що є перспективою подальших наукових досліджень.

Ключові слова: студенти, сутність, структура, зміст, патріотизм, патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання, засоби музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Зважаючи на загострення воєнно-політичної, економічної ситуації в Україні, сьогодні виховання справжніх патріотів, безсумнівно є одним із найважливіших напрямків системи освіти. У першу чергу це стосується виховання молоді, що і зумовило розробку низки керівних документів державного рівня, таких як «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави», «Концепція патріотичного виховання учнівської молоді», «Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді» та інших. «Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни...» [6]. Отже, педагогічні засади підвищення ефективності військово-патріотичного виховання студентів потребують наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із теоретичними засадами виховання патріотизму, національно-патріотичної свідомості, любові до Батьківщини досліджували вітчизняні філософи: М. Антоненко, А. Бойко, В. Бичко, М. Євтух, О. Забужко, П. Кононенко, В. Москалець, І. Надольний, Л. Сохань, М. Стельмахович та ін. і їх зарубіжні колеги: І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм та ін. У психології основи патріотичного виховання особистості вивчали такі вчені: Б. Ананьєв, І. Бех, П. Блонський, П. Вербицька, Л. Виготський, П. Ігнатенко, Г. Костюк, О. Леонтьєв, О. Петровський, А. Погрібний, В. Поплушний, Ю. Руденко, К. Чорна, О. Шестопалюк, П. Якобсон та ін.

Педагогічні основи патріотичного виховання вивчали такі науковці як Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, А. Дістервег, М. Драгоманов, О. Духнович, Дж. Дьюї, Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Окремі компоненти формування патріотичних і громадянських якостей студентської молоді розглянуто у дослідженнях О. Безкоровайної, М. Сметанського, Г. Тарасенко, Г. Шевченко, І. Шоробури та ін.

Вельми широко досліджено у педагогічній науці питання патріотичного виховання школярів і студентів (О. Абрамчук, М. Баранець, Ю. Бондаренко, М. Боришевський, О. Вишневецький, О. Гевко, В. Довбищенко, М. Дубина, О. Жаровська, Р. Захарченко, І. Зязюн, В. Каюков, В. Коваль, В. Кузь, А. Максютюв, В. Мірошніченко, Р. Петронговський, О. Рудницька, Б. Ступарик, М. Тимчик, Б. Цимбалістий, Я. Ярема, М. Ярмаченко та ін.).

Окремі напрями патріотичного виховання студентів за допомогою музики у своїх наукових працях розглянули Г. Ващенко, М. Грінченко, О. Добжанська, А. Іваницький, Д. Кабальський, Б. Кирдан, Ф. Колесса, О. Кошиць, М. Леонтович, М. Лисенко, І. Ляшенко, С. Нечай, Д. Ревуцький, О. Стюпіна, М. Сумцов, В. Сухомлинський, Г. Тупікова, Г. Шевченко, Р. Шульга та ін. Основні елементи військово-патріотичного виховання розглянуто у наукових працях таких учених як А. Абрамов, В. Баранівський, В. Дзюба, З. Діхтяренко, О. Доценко, М. Зубалій, В. Івашковський, Ю. Красильник, В. Мірошніченко, В. Осьодло, В. Стасюк.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати аналізу досліджень вищезазначених учених дозволили дійти висновку, що питанням військово-патріотичного виховання студентів узагалі, а тим більше – засобами музичного мистецтва, достатньої наукової уваги не приділено. Ось чому, на наш погляд, сьогодні існує нагальна потреба у підвищенні ефективності військово-патріотичного виховання студентів, в окресленні можливостей використання для цього засобів музичного мистецтва.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлити основні педагогічні засади військово-патріотичного виховання студентської молоді засобами музичного мистецтва. Досягнення мети припускає вирішення таких завдань: уточнити сутність і структуру патріотизму, сутність і зміст патріотичного виховання; визначити місце військово-патріотичного виховання у системі національно-патріотичного виховання студентів, конкретизувати його сутність; окреслити засоби музичного мистецтва, що сприяють військово-патріотичному вихованню студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. У переважній більшості наукових джерел, де визначено зміст понять «патріот», «патріотизм», підкреслено значення любові до батьківщини, до рідної домівки, до свого найближчого оточення. Сучасне розуміння патріотизму багато в чому спирається на ідеї християнства як вищого блага, що не розділяє, а з'єднує людей. У цьому виявляється духовно-моральна сутність патріотизму [8, с. 8].

На особистісному рівні патріотизм є пріоритетною стійкою характеристикою людини, яка виявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, в реальній поведінці та вчинках [2, с. 24]. Таким чином, патріотизм доцільно розглядати як моральну якість та ціннісний орієнтир, складне явище духовного життя людини і спільноти, яке відображається в особистій та суспільній свідомості, об'єднуючи їх і виступаючи вирішальним чинником усвідомлення студентською молоддю загальнолюдських цінностей [1, с. 18].

Результати аналізу наукових джерел з філософії, психології, педагогіки дали змогу стверджувати, що сутність патріотизму як духовно-моральної якості особистості, виражається у здатності людей ідентифікувати себе зі своїм народом – громадянами своєї держави; у безкорисливій любові та вірності своїй батьківщині, постійному підтриманні духовного зв'язку з нею; моральній відповідальності за долю своєї батьківщини та постійній готовності захищати її національні інтереси; у вшануванні рідної мови, духовної та матеріальної культури свого народу, у дбайливому ставленні та поширенні національних надбань; потребі у постійному цілеспрямованому духовному, моральному й інтелектуальному вдосконаленні заради зміцнення могутності, суверенності, демократичності своєї вітчизни як правової держави; у здатності поважати не лише свій, але й інші народи.

Актуальним на сьогодні залишається твердження, що в Україні патріотизм орієнтується на національно-патріотичні традиції української історії, на найкращі зразки патріотизму інших країн і народів, демократичного руху, збагачуючи їх власними історичними надбаннями. Одним із пріоритетних завдань сучасного патріотичного виховання в Україні має стати формування і зміцнення у свідомості громадян, особливо молоді, принципів патріотизму, гордості за свою Вітчизну, готовності захистити свій народ, Батьківщину [7, с. 6].

Як показали результати аналізу наукових джерел з педагогіки, єдиної думки щодо структури патріотизму немає, хоча і суттєвих протиріч також. О. Абрамчук і М. Фіцула вважають, що зазначена структура являє собою систему із пізнавального, емоційно-вольового і поведінкового компонентів (патріотична свідомість (самосвідомість); патріотичні почуття; патріотична поведінка та діяльність) [1, с. 18].

О. Стьопіна, називаючи патріотизм складною інтегрованою системою патріотичних якостей духовно-морального, емоційно-почуттєвого, інтелектуального та діяльнісно-поведінкового характеру, визначила розгорнуту структуру патріотизму, яку складають такі компоненти: 1) духовно-моральний; 2) когнітивний; 3) ціннісний; 4) діяльнісний; 5) ідентифікаційний [8, с. 15].

Видатні українські мислителі О. Духнович, Г. Сковорода, К. Ушинський, І. Франко, Я. Чепіга, Т. Шевченко, П. Юркевич у своїх творах визначне місце відводили утвердженню національної свідомості, патріотизму українського народу, що виражається в любові до рідної землі, свого народу, рідної мови, гордості за історичний шлях Батьківщини [3, с. 76].

На нашу думку, усі перераховані елементи структури патріотизму в сукупності створюють максимально повну характеристику досліджуваного явища і докладніше розкривають його сутність, сформульовану вище. Основними характеристиками змісту патріотизму, на нашу думку, є розуміння і сприйняття української національної ідеї; сприяння розбудові державності України, її незалежності; опанування і розвиток української мови, культури; військово-патріотичне виховання; любов і дбайливе ставлення до рідної землі; повага до історії, народних традицій, фольклору; любов до рідної природи.

Особливо загострюються патріотичні почуття, зростає значущість патріотизму тоді, коли Батьківщині загрожують певні негативні обставини у вигляді відхилення історичного розвитку від норми: стихійні лиха, кризи, революції, війни тощо.

Патріотичне виховання є компонентом національного виховання, і його головною метою є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин [6].

Патріотичним вихованням у педагогіці називають: діяльність державних органів, громадських об'єднань і організацій щодо формування у молоді високої громадянської свідомості, вірності своїй Батьківщині, готовності до виконання громадянського обов'язку, конституційних зобов'язань із захисту інтересів Вітчизни; багатомірний та багатоконпонентний інтегративний педагогічний процес, спрямований на формування цілісної системи якостей, які перетворюються у потреби служіння українському народові і Батьківщині; організований процес засвоєння громадянами України національних цінностей культури, демократичних принципів і правових норм, спрямований на формування у них національно-патріотичної самосвідомості, громадянської активності, усвідомлення своєї діяльності на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни [1, с. 34].

Завданням патріотичного виховання особистості є формування у неї патріотизму, тобто розвиток, у першу чергу, таких якостей і властивостей:

- 1) патріотичних почуттів (любові до свого народу, мови, рідної природи);
- 2) національної гідності, шляхетності, моральної та духовної вихованості;
- 3) громадянської свідомості й активності;
- 4) тактовності й толерантності (національної, релігійної тощо);
- 5) потреби у збереженні національних духовних матеріальних цінностей;
- 6) готовності до патріотичної діяльності, до подвигів для блага Вітчизни;
- 7) патріотичної спрямованості особистості.

Зміст патріотичного виховання сучасні вчені розкривають як багатопланову, масштабну і постійно здійснювану діяльність, котра включає цільові, функціональні, соціальні, організаційні й інші аспекти, що має високий рівень системності, охоплює своєю дією усі покоління, пронизує в тій чи іншій мірі всі сторони життя: духовно-моральну, соціально-економічну, інформаційну, правову, психолого-педагогічну, військово-політичну.

Не можна не погодитися зі значною кількістю дослідників, які вбачають зміст патріотичного виховання студентів у цілеспрямованій організованій діяльності суспільства щодо формування таких громадянсько-патріотичних якостей як: національно-патріотична самосвідомість, гуманістичний світогляд; соціальна відповідальність, професіоналізм; громадянська активність; шанування національної історії і культури; любов до Батьківщини і готовність до її захисту. Сформованість цих якостей і властивостей має бути підсумковим результатом освітньої діяльності вищих навчальних закладів [5, с. 34].

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у молоді готовності до захисту Батьківщини, розвиток мотивації до опанування військових професій, до проходження служби у Збройних Силах та інших силових структурах України. Зміст цього виховання визначається національними інтересами України і спрямований на гарантування активної участі громадян у збереженні безпеки своєї держави від зовнішньої загрози [6].

Основною метою військово-патріотичного виховання є формування і зміцнення у студентської молоді національно-патріотичних якостей, морально-психологічної та фізичної готовності до захисту Батьківщини. Найважливішими характеристиками зазначеного виховання є патріотична спрямованість особистості; усвідомлення персональної відповідальності за готовність українського війська до захисту держави від зовнішніх посягань; прагнення студентів до формування у них необхідної військово-патріотичної компетентності; психологічна готовність до проходження військової служби.

Сьогодні військово-патріотичне виховання набуває особливої актуальності і значущості при підготовці студентів до військової служби. Незмінними показниками військово-патріотичної вихованості є відданість Вітчизні, своєму народові, вірність громадянському і військовому обов'язку, фізична підготовленість, військова честь, сміливість, витривалість, самовідданість, доблесть, мужність, взаємовиручка тощо.

Серед основних напрямів військово-патріотичного виховання студентів, на нашу думку, варто виділити такі: патріотичний, морально-психологічний, військовий і правовий. Результатом виховної діяльності педагогічних колективів ВНЗ і самовдосконалення студентів за зазначеними напрямками має бути сукупність відповідних утворень особистості: патріотична, морально-психологічна, військова і правова вихованість.

Ефективним шляхом патріотичного виховання взагалі та військово-патріотичного зокрема є використання в освітньому процесі засобів мистецтва. У педагогічній теорії і практиці музика

завжди визнавалась одним з найсильніших засобів впливу на духовний світ людини і тому широко використовується як інструмент виховання особистості. Провідні вітчизняні музикознавці, музичні педагоги впевнені у тому, що музика як ніякий інший вид мистецтва результативно розвиває не тільки моральність, естетичні якості, але й національну свідомість, патріотизм, у тому числі військовий.

Музичне мистецтво, впливаючи на емоційну сферу людини, її почуття, привертає її думки й волю на досягнення ідеалу. Твори музичного мистецтва поєднують в собі певні суспільно важливі цілі: соціальну дію на людину, ... тобто закликають суспільство не тільки до відображення, а й до перетворення світу. Тому стає цілком неzapеречним вплив музики на формування різних сторін особистості, включаючи й національну свідомість [4, с. 138].

Сьогодні, в умовах розбудови й оновлення державності, політичного, культурно-національного «перезавантаження» України, реставрації належної уваги народу до своїх духовних цінностей, виховна роль музичного мистецтва є надзвичайно актуальною і дієвою. Засоби музичного мистецтва мають широкий спектр застосування: сприймання творів мистецтва; виконавська діяльність; спів; гра на музичних інструментах; долучення до основних музичних жанрів: вокальної, інструментальної, театральної музики та інше. Заняття музикою суттєво впливають на підсвідомість. Правильно підібраний репертуар (українських і зарубіжних авторів, народної музики) має можливість щодо формування та розвитку у громадян України поваги й любові до рідного краю, до свого та інших народів, почуття гордості за історію і культуру України.

Система військово-патріотичного виховання студентів засобами музичного мистецтва ґрунтується на теоретичних засадах національно-патріотичного виховання і включає в себе: заходи цілеспрямованого формування у студентів військово-патріотичних якостей шляхом залучення їх до музичного мистецтва (вивчення творів, організація та проведення різноманітних музичних культурно-просвітницьких заходів, участь у мистецькому волонтерстві тощо); розкриття студентам військово-патріотичних можливостей музичного мистецтва; поетапну реалізацію військово-патріотичного виховання студентів, виховних взаємин суб'єктів освітнього процесу, дослідження змін у військово-патріотичній вихованості студентів; упровадження різноманітних форм музично-мистецької діяльності студентів, їхньої практичної роботи щодо вивчення, підготовки й виконання творів музичного мистецтва з патріотичним забарвленням.

Висновки і пропозиції. Метою військово-патріотичного виховання студентів є формування у них готовності до гідного служіння Батьківщині та її захисту, розвиток таких якостей і властивостей як патріотичні почуття, національна гідність, шляхетність, моральна та духовна вихованість, громадянська свідомість і активність, національна і релігійна тактовність і толерантність, потреба у збереженні національних духовних і матеріальних цінностей, готовність до патріотичної діяльності, до подвигів в ім'я Ві-

тчизни, патріотична спрямованість особистості. У закладах освіти необхідно створити систему військово-патріотичного виховання засобами музичного мистецтва, адже вони володіють ефективними можливостями для означеної діяльності.

Перспективою подальших наукових розвідок є визначення основних організаційно-педагогічних умов військово-патріотичного виховання студентської молоді засобами музичного мистецтва та шляхів їх створення.

Список літератури:

1. Абрамчук О. В., Фіцула М. М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів. Монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 147 с.
2. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 124-129.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Булес. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
4. Єгорова І. В. Управління процесом формування національної самосвідомості на уроках музики в сучасних умовах / І. В. Єгорова // Управління національною освітою в умовах становлення і розвитку української державності: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – К.: ІЗМН, 2008. – С. 137-140.
5. Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / О. П. Жаровська. – Вінниця, 2015. – 285 с.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України № 641 від 16 червня 2015 року «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154
7. Політологічний енциклопедичний словник: Посібник для студентів вищ. навч. закл. / Відп. ред. В. Д. Бабкін. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
8. Стьопіна О. Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Стьопіна Олена Геннадіївна; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2007. – 21 с.

Щербак І.В.

Николаевского национального университета
имени В.А. Сухомлинского

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ СРЕДСТВАМИ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация

В статье путем теоретического анализа результатов изучения проблемы исследования в научной литературе, обобщения передового педагогического опыта, наблюдения, бесед, опросов, изучения документации, интегрирования и конкретизации уточнена сущность и структура патриотизма, сущность и содержание патриотического воспитания. Определено место военно-патриотического воспитания в системе национально-патриотического воспитания молодежи Украины. Конкретизирована сущность военно-патриотического воспитания. Очерчена совокупность средств музыкального искусства, положительно влияющих на эффективность исследуемого процесса. Это позволило сделать вывод о необходимости определения педагогических условий военно-патриотического воспитания студенческой молодежи средствами музыкального искусства и путей их создания, что является перспективой дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: студенты, сущность, структура, содержание, патриотизм, патриотическое воспитание, военно-патриотическое воспитание, средства музыкального искусства.

Shcherbak I.V.

Mykolayiv National University
named after V. Sukhomlynskyi

MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS BY MEANS OF MUSICAL ART AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Summary

In the article, the essence and structure of patriotism, the essence and content of patriotic upbringing are clarified through theoretical analysis of the research results in the scientific literature, generalization of advanced pedagogical experience, observation, interviews, surveys, documentation study, integration and concretization. The place of military-patriotic education in the system of national-patriotic education of Ukrainian youth is determined. The essence of military-patriotic education is concretized. The set of means of the musical art positively influencing the effectiveness of the process under investigation is outlined. This led to the conclusion that it is necessary to determine the pedagogical conditions for the military-patriotic education of students in the means of musical art and the ways to create them, which is the prospect of further scientific research.

Keywords: students, essence, structure, content, patriotism, patriotic education, military-patriotic education, means of musical art.